

*Grundriss des nachkonziliaren Kirchenrechts.* Hrsg. von Joseph Listl, Hubert Müller, Heribert Schmitz. Regensburg 1980.

To XLI + 969 stronicowe dzieło, redagowane przez trzech wyżej wymienionych redaktorów, jest wynikiem współdziałania 46 autorów. Tylko dwóch z nich: René Metz ze Strasburga i Perez de Heredia y Valle Ignazio z Walencji reprezentują inne środowiska. Pozostali

mieszkają i działają w obszarze językowym niemieckim. Wśród tych 44 autorów 28 jest z RFN, 13 z Austrii i 3 ze Szwajcarii. Na całość dzieła składa się 117 opracowań zagadnień szczegółowych. Książka dzieli się na 4 części: podstawy prawa (*Grundlagen*), prawo osobowe (*Die*

*Verfassung der Kirche*), posłannictwo Kościoła (*Die Sendung der Kirche*) oraz stosunki Kościoła i państwa (*Kirche und Staat*). Poza wstępem, spisem treści oraz bardzo obszernym wykazem skrótów dodano wykaz osób, skorowidz rzeczowy i wykaz współautorów podręcznika. Skróty obejmują strony XXI—XLI i bardzo często występują w tekście tak, iż trzeba czasu, by oswoić się z tego typu tekstem.

Po promulgacji kodeksu w roku 1917 wydawało się, że ustawodawstwo to wystarczy przynajmniej na 100 lat. Zmiany, początkowo nieliczne, w okresie posoborowym narastały lawinowo. Niektóre normy zmieniono, inne straciły moc obowiązującą. Stąd zrodziła się konieczność ukazania obowiązującego prawa kanonicznego ze szczególnym uwzględnieniem zaszłych zmian. Charakterystyczne dla nauki niemieckiej możliwie największe zebranie źródeł i literatury przedmiotu ma miejsce także i tutaj. Dlatego podręcznik jest prawdziwą kopalnią źródeł i literatury prawa posoborowego, stanowiąc dzięki temu cenny punkt wyjścia do dalszych badań. Uwzględnienie kanonistyki w języku niemieckim jest z pewnością zupełne. Nie brak też powoływania się na literaturę w innych językach, choć w znacznie mniejszym zakresie. Śledząc odnośniki do literatury widać, jak bogaty jest dorobek autorów piszących w języku niemieckim w porównaniu z literaturą obcojęzyczną.

Znajdujemy też wzmianki o pracach autorów polskich: W. Hryniewicz. *Die ekklesiale Rezeption in der Sicht der orthodoxen Theologie*. „Theologie und Glaube” 65 1975 s. 250—266; R. Kaczyński [wyd.]. *Enchiridion documentorum instaurationis liturgicae I (1963—1973)*. Torino 1976; K. Nasilowski. *De distinctione potestatis ordinis et iurisdictionis a primis Ecclesiae saeculis usque ad exeuntem decretistatum periodum*. X „Ius sacrum.” K. Mörsdorf zum 60. Geburtstag. Hrsg. v. A. Scheuermann u. G.

May. München — Paderborn — Wien 1969 s. 165—179; R. Sobański. *Modell des Kirche — Mystriums als Grundlage der Theorie des Kirchenrechts*. AKKR 145 1976 s. 22—44; tenże. *El lugar y las funciones de la canonistica en la vida de la Iglesia*. „Ius Canonicum” 16:1976 N. 32 s. 293—305; tenże. *I problemi sostanziali e metodologici dell'insegnamento dei fondamenti del diritto canonico*. „Apoll.” 51 1978 81—113; M. Żurowski. *Potestà ordinaria, delegata o collegiale?* W: *La Chiesa dopo il Concilio II Vaticano, Atti del Congresso Internazionale di Diritto Canonico, Roma 14—19 Gennaio 1970*. Milano 1972 s. 1485—1495. Jak widać, autorzy nie korzystali z oryginalnej literatury kanonistycznej polskiej, lecz tylko z tych publikacji, które były pisane w ogólnie znanych językach europejskich.

Podręcznik odchodzi zupełnie od układu przyjętego przez Kodeks Prawa Kanonicznego. Bardziej zbliża się do układu nowego kodeksu, chociaż, jak przyznają wydawcy, rozkład materiału naukowego został dokonany przez redaktorów dzieła *ad hoc*. Omówiono wiele tematów, których nie zawiera Kodeks Prawa Kanonicznego, np. przepisy dotyczące duszpasterstwa emigrantów, ludzi morza, lotników, nomadów czy duszpasterstwa w zakładach zamkniętych. Najwięcej uwagi, w stosunku do innych zagadnień, poświęcono małżeństwu (s. 536—622), prawu majątkowemu Kościoła (s. 679—743) oraz problematyce stosunków Kościoła i państwa (s. 831—922). Ta ostatnia część omawia nie tylko teorię stosunków Kościoła i państwa w jej najnowszym ujęciu naukowym i politycznym, lecz także konkretne stosunki prawne między Kościołem i państwem w RFN, NRD, Austrii, Szwajcarii i Francji. Tak szerokie ujęcie problematyki stosunków Kościoła i państwa jest jedną z najcenniejszych zalet tego dzieła.

Ks. Jerzy Grzywacz